

Did the Wise Son Own a Haggadah? *Talmud Torah* as an Alternative to *Sippur Yetziat Mitzrayim* on Seder Night

Dr. Ari Mermelstein
Torah in Motion
March 30, 2022

1. Observance of the 15th of Nisan During the Second Temple Period

Josephus, *War* 6.424–25

A company not less than ten belong to every sacrifice, (for it is not lawful for them to feast singly by themselves,) and many of us are twenty in a company, found the number of sacrifices was two hundred and fifty-six thousand five hundred; which, upon the allowance of no more than ten that feast together, amounts to two millions seven hundred thousand and two hundred persons that were pure and holy.

Philo, *Special Laws* 2.148–49

And each house is at that time invested with the character and dignity of a temple, the victim being sacrificed so as to make a suitable feast for the man who has provided it and of those who are collected to share in the feast, being all duly purified with holy ablutions. And those who are to share in the feast come together not as they do to other entertainments, to gratify their bellies with wine and meat, but to fulfil their hereditary custom with prayer and songs of praise. And this universal sacrifice of the whole people is celebrated on the fourteenth day of the month.

2. The Version of the Four Sons Tradition in *Mekhilta de-Rabbi Ishmael*

<u>פסוקים בתורה</u>	<u>מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יח</u>
	מה העדות והחקים והמשפטים וכו' (דברים ו כ) נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם אחד טפש אחד רשע אחד שאינו יודע לשאול.

<p>כִּי־יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹנֵק אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְקֹנֵק מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: (דברים ו: כ-כא)</p> <p>וְהָיָה כִּי־יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְקֹנֵק מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: (שמות יג:יד)</p> <p>וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: וְאָמַרְתָּם זִכַּר־פֶּסַח הוּא לִיקְנֹק אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתִי בְּיַד־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתִינוּ הֹצִיל (שמות יב:כו-כז)</p> <p>וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְקֹנֵק לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם (שמות יג:ח)</p>	<p>חכם מה הוא אומר, 'מה העדות והחוקים'? אף אתה פתח לו בהלכות הפסח, אמור לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.</p> <p>טפש, 'לאמר מה זאת? ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים'.</p> <p>רשע אומר, 'מה העבודה הזאת לכם', לפי שהוציא עצמו מן הכלל אף את הוציאו מן הכלל, אמור לו 'בעבור זה עשה ה' לי' (שמות יג ח) לי ולא לך, אלו הייתה שם לא הייתה נגאל.</p> <p>ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך ביום ההוא וגו'.</p>
---	---

<i>Mekhilta de-Rabbi Ishmael, Parashat Bo, §18</i>	Biblical verses
<p><i>What mean the testimonies and the statutes that God has commanded us</i> (Deuteronomy 6:20). You find that you have to say: There are four types of sons: the wise, the simpleton, the wicked, and the one who does not know enough to ask.</p> <p>The wise—what does he say? <i>What are the testimonies and the statutes and the ordinances?</i> You teach him, in turn, the laws of the Passover and tell him that the company is not to disband immediately after partaking of the paschal lamb.</p>	<p>When your children ask you in time to come, “What is the meaning of the decrees and the statutes and the ordinances that the Lord our God has commanded you?” Then you shall say to your children, “We were Pharaoh’s slaves in Egypt, but the Lord brought us out of Egypt with a mighty hand.” (Deuteronomy 6:20–21)</p>

<p>The simpleton—what does he say? <i>What is this? And you shall say to him: By strength of hand the Lord brought us out of Egypt, from the house of bondage.</i></p> <p>The wicked one—what does he say? <i>What do you mean by this observance?</i> (Exodus 12:26) Because he excludes himself from the group, you also exclude him from the group, and say to him: <i>It is because of what the Lord did for me</i> (Exodus 13:8)—for me but not for you. Had you been there, you would not have been redeemed.</p> <p>As for him who does not know enough to ask, you should begin and explain to him. For it is said: <i>And you shall tell your son on that day</i> (Exodus 13:8).</p>	<p>When in the future your child asks you, “What does this mean?” you shall answer, ‘By strength of hand the LORD brought us out of Egypt, from the house of slavery.’” (Exodus 13:14)</p> <p>And when your children ask you, “What do you mean by this observance?” You shall say, “It is the passover sacrifice to the LORD, for he passed over the houses of the Israelites in Egypt, when he struck down the Egyptians but spared our houses.” (Exodus 12:26–27)</p> <p>You shall tell your son on that day, “It is because of what the Lord did for me when I came out of Egypt.” (Exodus 13:8)</p>
---	--

3. הלכות הפסח The Obligation to Study

<u>Tosefta Pesahim 10:11–12</u>	<u>תוספתא מסכת פסחים פרק י הלכה יא-יב</u>
<p>They do not complete the Passover meal with dainties, such as nuts, dates, and parched corn. A man is obligated to busy himself in the study of the laws of the Passover all night, even if only between himself and his son, or even all by himself, or even between himself and his disciple.</p> <p>It happened once that Rabban Gamliel and sages were reclining in the house of Boethus b. Zonin in Lod, and they were occupied with the laws of</p>	<p>אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כגון אגוזין תמרים וקליות. חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפלו בינו לבין בנו אפלו בינו לבין עצמו אפלו בינו לבין תלמידו.</p> <p>מעשה ברבן גמליאל זקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהן וגועדו והלכו להן</p>

the Passover that entire night until the cock crowed. Then they raised up the table in front of them and stretched and went along to the study hall.	לבית המדרש.
--	-------------

<i>Mekhilta de-Rabbi Ishmael, Parashat Bo §18</i>	מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יח
Another interpretation: <i>What mean the testimonies and the statutes and the ordinances?</i> Rabbi Eliezer says: How can you prove that even a company of teachers or disciples of the wise should be sitting and discussing the laws of the Passover until midnight? It is for this that it says: <i>What mean the testimonies and statutes</i> (Deut 6:21).	ד"א מה העדות והחוקים ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידי חכמים צריכים להיות יושבין ועוסקין בהלכות הפסח עד חצות? לכך נאמר 'מה העדות וגו' (דברים ו:כא).

<i>Mekhilta de-Rabbi Ishmael, parashat Bo §6</i>	מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ו
For it has been taught: <i>And they shall eat of the flesh in that night.</i> R. Eliezer says: Here it is said (<i>They shall eat the flesh that same night</i> (Exodus 12:8), and further on it is said (<i>For that night I will go through the land of Egypt</i>) (Exodus 12:12). Just as the latter verse means until midnight, so also here it means until midnight.	ר' אליעזר אומר נאמר כאן לילה ונאמר להלן לילה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות.

Babylonian Talmud, <i>Pesahim</i> 61a	תלמוד בבלי פסחים דף סא עמוד א
The Sages taught: How so the case of slaughtering the Paschal lamb for those who cannot eat it? It is a case where one slaughtered it for the sake of a sick person or for the sake of an old person (who is unable to eat even an olive-sized portion of the Paschal lamb). <u>How so the case of slaughtering the Paschal lamb for those who did not register for it? It is a case where one group registered for it, and one slaughtered it for the sake of a different group.</u>	תנו רבנן כיצד שלא לאוכליו לשום חולה או לשום זקן <u>כיצד שלא למנויו נמנו עליו חבורה זו ושחטו לשם חבורה אחרת</u>

3. The Answer to the Wise Son: **אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן**

Plato, *Symposium* 176a–178a

After this, it seems, when Socrates had taken his place and had dined with the rest, they made libation and sang a chant to the god and so forth, as custom bids, till they betook them to drinking. Then Pausanias opened a conversation after this manner: “Well, gentlemen, what mode of drinking will suit us best? For my part, to tell the truth, I am in very poor form as a result of yesterday's bout, and I claim a little relief; it is so, I believe, with most of you, for you were at yesterday's party: so consider what method of drinking would suit us best.”

On this Aristophanes observed: “Now that, Pausanias, is a good suggestion of yours, that we make a point of consulting our comfort in our cups: for I myself am one of those who got such a soaking yesterday.”

...

“Since it has been resolved, then,” said Eryximachus, “that we are to drink only so much as each desires, with no constraint on any, I next propose that the flute-girl who came in just now be dismissed: let her pipe to herself or, if she likes, to the women-folk within, but let us seek our entertainment today in conversation. I am ready, if you so desire, to suggest what sort of discussion it should be.”

They all said they did so desire, and bade him make his proposal. So Eryximachus proceeded: “The beginning of what I have to say is in the words of Euripides' Melanippe, for ‘not mine the tale’ that I intend to tell; it comes from Phaedrus here. He is constantly complaining to me and saying,—Is it not a curious thing, Eryximachus, that while other gods have hymns and psalms indited in their honor by the poets, the god of Love, so ancient and so great, has had no song of praise composed for him by a single one of all the many poets that ever have been? ... **So if you on your part approve, we might pass the time well enough in discourses; for my opinion is that we ought each of us to make a speech in turn, from left to right, praising Love as beautifully as he can.** Phaedrus shall open first; for he has the topmost place at table, and besides is father of our debate.”

“No one, Eryximachus,” said Socrates, “will vote against you: I do not see how I could myself decline, when I set up to understand nothing but love-matters; nor could Agathon and Pausanias either, nor yet Aristophanes, who divides his time between Dionysus and Aphrodite; nor could any other of the persons I see before me. **To be sure, we who sit at the bottom do not get a fair**

chance: but if the earlier speakers rise nobly to the occasion, we shall be quite content. So now let Phaedrus, with our best wishes, make a beginning and give us a eulogy of Love.”

4. The Version of the Four Sons Tradition in the *Talmud Yerushalmi*: The Primacy of
סיפור יציאת מצרים

<p>תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת פסחים פרק י דף לז טור ד/ה"ג</p>	<p>מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ית</p>
<p>תני ר' חייא כנגד ארבע בני' דיברה תור' בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאל.</p> <p>בן חכם מהו אומ' מה העדות והחקים והמשפטי' אשר צוה יי' אלהינו אותנו אף אתה אמור לו בחזק יד הוציאנו יי' ממצרים מבית עבדים.</p> <p>בן רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה? מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו 'בעבור זה עשה יי' לי' לי עשה לאותו האיש לא עשה אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להיגאל משם לעולם.</p> <p>טיפש מהו אומר 'מה זאת?' אף את למדו הילכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקימון. מהו אפיקימון? שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת.</p> <p>בן שאינו יודע לשאל את פתח לו תחילה.</p>	<p>'מה העדות והחקים וכו'" (דברים ו כ) נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם אחד טפש אחד רשע אחד שאינו יודע לשאל.</p> <p>חכם מה הוא אומר 'מה העדות והחקים?' אף אתה פתח לו בהלכות הפסח, אמור לו: הפסח אין מפטירין אפיקימון.</p> <p>טפש, 'לאמר מה זאת? ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים'.</p> <p>רשע אומר, 'מה העבודה הזאת לכם', לפי שהוציא עצמו מן הכלל אף את הוציאו מן הכלל, אמור לו 'בעבור זה עשה ה' לי' (שמות יג ח) לי ולא לך, אלו הייתה שם לא הייתה נגאל.</p> <p>ושאינו יודע לשאל את פתח לו שנא' והגדת לבנך ביום ההוא וגו'.</p>

5. The Scope of the Obligation: Must All Sages Tell the Story and All Children Study the Laws?

הגדה של פסח	תוספתא פסחים פרק י הלכה יב
<p>ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו זקנים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.</p> <p>מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ור' טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.</p>	<p>חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפלו בינו לבין בנו אפלו בינו לבין עצמו אפלו בינו לבין תלמידו</p> <p>מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהן ונועדו והלכו להן לבית המדרש.</p>

6. The Four Sons Tradition in Haggadot (of the Babylonian Tradition)

הגדה של פסח	תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת פסחים פרק י דף לז טור ד/ה"ג	מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יח
<p>כנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.</p> <p>חכם מה הוא אומר? מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.</p>	<p>תני ר' חיה כנגד ארבע בני דיברה תורה בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאל.</p> <p>בן חכם מהו אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו אף אתה אמור לו בחזק יד הוציאנו יי' ממצרים מבית עבדים.</p>	<p>מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אותנו (דברים ו כ) נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם אחד טפש אחד רשע אחד שאינו יודע לשאול.</p> <p>חכם מה הוא אומר 'מה העדות והחקים'? אף אתה פתח לו בהלכות הפסח, אמור לו: הפסח אין מפטירין אפיקומן.</p>

<p>רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה? מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו 'בעבור זה עשה יי' לי' עשה לאותו האיש לא עשה אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להיגאל משם לעולם.</p>	<p>בן רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה? מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו 'בעבור זה עשה יי' לי' עשה לאותו האיש לא עשה אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להיגאל משם לעולם.</p>	<p>טפשי, 'לאמר מה זאת? ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים'.</p>
<p>תם מה הוא אומר? מה זאת? ואמרת אליו "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים"</p>	<p>טיפשי מהו אומר 'מה זאת?' אף את למדו הילכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקימון. מהו אפיקימון? שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת.</p>	<p>רשע אומר, 'מה העבודה הזאת לכם', לפי שהוציא עצמו מן הכלל אף את הוציאו מן הכלל, אמור לו 'בעבור זה עשה ה' לי' (שמות יג ח) לי ולא לך, אלו הייתה שם לא הייתה נגאל.</p>
<p>ושאינו יודע לשאול - את פתח לו, שנאמר, "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים."</p>	<p>בן שאינו יודע לשאול את פתח לו תחילה.</p>	<p>ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' "והגדת לבנך ביום ההוא וגו'".</p>

7. The Four Sons Tradition in Haggadot from Eretz Yisrael

נוסח הגדת ארץ ישראל (כת"י גרינסטון)

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבלין פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה הלילה הזה כלו מצה שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי שלוק ומבשל הלילה הזה כלו צלי

לפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ואומר בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם ...

ברוך שומר הבטחתו של ישראל ...